

Галушчак В.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фундаментальних
та спеціальних дисциплін*

*Чортківського навчально-наукового інституту
підприємництва і бізнесу*

Тернопільського національного економічного університету

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Галушчак В.В. СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЙОГО РОЗВИТКУ. У статті розглянуто сучасний стан ринку страхування життя в Україні у порівнянні із європейськими країнами. З'ясовано причини, згідно з якими діє механізм зменшення ризиків при страхуванні життя. Визначено умови успішного розвитку страхування життя за кордоном.

Ключові слова: страхування в країнах ЄС, український страховий ринок, страховий ринок Західної Європи, динаміка розвитку закордонного страхування життя, шляхи розвитку ринку страхування життя в Україні.

Галушчак В.В. СТРАХОВАНИЕ ЖИЗНИ В УКРАИНЕ: ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ ЕГО РАЗВИТИЯ. В статье рассмотрено современное состояние рынка страхования жизни в Украине по сравнению с европейскими странами. Выявлены причины, по которым действует механизм уменьшения рисков при страховании жизни. Определены условия успешного развития страхования жизни за рубежом.

Ключевые слова: страхование в странах ЕС, украинский страховой рынок, страховой рынок Западной Европы, динамика развития зарубежного страхования жизни, пути развития рынка страхования жизни в Украине.

Galushchak V.V. LIFE INSURANCE IN UKRAINE: THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF ITS DEVELOPMENT. The article considers the current state of the life insurance market in Ukraine in

comparison with European countries. The reasons for the mechanism of risk reduction in life insurance are found out. Conditions of successful development of life insurance abroad are determined.

Key words: insurance in EU countries, Ukrainian insurance market, insurance market of Western Europe, dynamics of development of foreign life insurance, ways of development of the life insurance market of Ukraine.

Постановка проблеми. Український страховий ринок є унікальним явищем. Почавши свій бурхливий, але, в той же час, стихійний розвиток в ХХ столітті, страхова індустрія до сьогоднішнього дня зазнає суттєвих змін. І багато в чому це відбувається завдяки приходу в Україну європейських інвесторів та досвіду, який вони принесли. Відповідно, в Україні сформувався досить специфічний підхід до інвестування у страховий бізнес, в системі якого головною ланкою виступають банки і пропоновані ними продукти. Відтак для довгострокових інвестицій ідеальним інструментом є страхування життя, надійність й ефективність якого доведена десятирічним та навіть столітнім досвідом інвестування в багатьох розвинених країнах. Саме тому розвиток ринку страхування життя в Україні є досить важливою проблемою, вирішення якої дасть змогу знайти шляхи ефективнішого захисту особи або її родини від економічної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковому світі відомі численні спроби сформулювати теоретичні визначення суті та змісту організації й розвитку ринку страхування життя. Серед них такі автори, як Н. Адамчук, В. Базилевич, Н. Внукова, С. Осадець. А такі вчені, як А. Гвозденко, Л. Горбач, М. Мних, В. Шахов, Я. Шумелда й ін. визначають ринок страхування життя найкращим інструментом для інвестиційних вкладень в країнах Західної Європи. Однак, питання розвитку ринку страхування життя, як інструменту довгострокових інвестицій, недостатньо досліджені. Тому можемо зазначити, що подальші дослідження у даному напрямку є не лише запорукою ефективного розвитку ринку страхування життя, а й страхових

компаній, що сприятиме підвищенню їхньої фінансової надійності та конкурентоспроможності.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає у визначенні особливостей, проблем та перспектив розвитку вітчизняного страхування життя, а також вивчення закордонного досвіду у сфері страхування життя задля пошуку шляхів покращення ситуації на страховому ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що у європейських країнах страхування не потрібно нав'язувати, люди вибирають його усвідомлено як необхідний елемент соціального благополуччя. Адже можливості для інвестування та накопичення у розвинених країнах набагато ширші – роботодавці самі зацікавлені в соціальній підтримці своїх співробітників, а законодавство дає змогу це робити без шкоди для бізнесу.

Відомо, що європейці вкрай педантично ставляться до своїх накопичень, і вже в молоді роки вони замислюються над тим, як забезпечити собі пенсію. Тим більше, що в переважній більшості країн Західної Європи після економічної кризи одним з основних заходів стало реформування пенсійних систем. В зв'язку з цим значно прискорився перехід від застарілого механізму солідарної відповідальності до принципу приватних пенсійних накопичень. Безумовно, такі, нехай і непопулярні кроки з боку держави, в значній мірі підвищили усвідомлення європейцями важливості додаткових можливостей для акумулювання особистого капіталу, одним з яких є страхування життя [7].

У той же час необхідно зазначити, що накопичувальне пенсійне страхування є тим прогресивним напрямком, котрий має високі шанси на розвиток. Адже українці в котрий раз переконуються, що розраховувати на державні пенсії не варто, відтак інтерес до альтернативних способів забезпечити себе і своїх близьких фінансово на момент втрати працездатності найближчим часом буде стабільно високим. Але реалізованим цей попит буде тільки за умови зростання довіри до страхування в цілому і до компаній

зокрема, для цього також, крім зусиль страхових компаній, важливими є і державні гарантії.

У розвинених країнах страхування життя є найперше інвестиційним інструментом. В Україні інвестиції у страхування життя не популярні в основному через те, що для нестабільних економік характерні прагнення до максимального заробітку і можливості швидко «забрати» гроші. А ось стабільним, розвиненим економікам властиві довгострокові вкладення з невисоким річним доходом: 3% – добре, 6% – відмінно. Саме тому страхування життя існує в розвинених країнах у найрізноманітніших видах – від пенсійного накопичення або ризику передчасної смерті до неактуального для українців страхування немовлят на «дожиття до повноліття», яке європейці розглядають як спосіб накопичити кошти на освіту дитини [7].

Крім того, в Європі та США традиційно розвинене так зване страхування життя з інвестиційною складовою (unit-linked страхування), коли страхова компанія, щоб підвищити прибутковість, використовує частину портфеля для інвестицій в потенційно прибутковіші, але й більше ризикові інструменти, не ризикуючи при цьому всіма коштами клієнта.

Також зазначимо, що українці ще здавна вибрали депозит, як базовий спосіб накопичення та збереження капіталу й продовжують робити на нього ставку і сьогодні. Та, на жаль, не враховують при цьому суттєві недоліки і ризики, які притаманні банківським вкладам. Європейці ж, у свою чергу, давно зробили чітке розмежування: банківський депозит може використовуватися лише як інструмент короткострокового накопичення, а довготривалі капіталовкладення (на роки і десятиліття) довіряти банкам є необачним кроком. Українці ж відносяться до страхування життя з недовірою. Однак, якщо порівняти ці два продукти, то страхування за своїми якостями є значно привабливішим інструментом [10].

Можна стверджувати, що головною перевагою страхування є надійність. Адже модель роботи будь-якої компанії зі страхування життя така, що вона вже за своєю суттю не може стати банкрутом. Всі резерви, які сформовані з

накопичень клієнтів, відповідно до статті 31 Закону України «Про страхування» не є власністю страхової компанії, а відокремлені від її іншого майна [1]. Тому, навіть в разі ліквідації компанії, так звані «математичні резерви», які знаходяться на спеціальному окремому рахунку, будуть передані іншому страховику, якщо страхувальники згодні з цим, або розподілені між клієнтами. Це, відповідно, робить компанію зі страхування життя стійкою до проблем в економіці в цілому й на страховому ринку зокрема.

Зазначимо, що станом на 30.06.2017 величина зміни резервів із страхування життя в Україні становила 620,9 млн. грн. (табл. 1), що більше на 95,9% у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року. Основна частина величини зміни резервів зі страхування життя – 523,7 млн. грн. сформована за іншими договорами накопичувального страхування. За договорами страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду величина зміни резервів зі страхування життя становить 5,2 млн. грн. [9].

Таблиця 1

Зміна резервів із страхування життя за I півріччя 2016–2017 рр.

Показники	Станом на 30.06. 2016	Станом на 30.06. 2017	Темпи приросту
	млн. грн.		%
Величина зміни резервів із страхування життя у тому числі, яка відповідає:	317,0	620,9	95,9
інвестиційним доходам, що застосовуються для розрахунку страхових тарифів	107,7	107,8	0,1
індексації розмірів страхових сум та (або) страхових виплат за офіційним індексом інфляції	23,6	27,0	14,4
частині інвестиційного доходу від розміщення коштів резервів із страхування життя, що залишилась після передбачених статтею 9 Закону України «Про страхування» обов'язкових відрахувань в математичні резерви та вирахувань витрат страховика на ведення справи	143,4	158,1	10,3

За підсумками I півріччя 2017 року приріст резервів із страхування життя становив 766,6 млн. грн. Найбільший приріст страхових резервів зі страхування

життя (більше 50 млн. грн.) задекларували чотири страхові компанії «Life» у розмірах 476,1 млн. грн., 117,9 млн. грн., 69,6 млн. грн. та 54,5 млн. грн. (62,1%, 15,4%, 9,1% та 7,1% від загального приросту резервів відповідно) [9].

Також необхідно враховувати специфічні властивості страхового полісу, а відтак, разом з накопиченням, проводити захист від різного роду ризиків: смерті, інвалідності, нещасного випадку, критичних захворювань й ін. Саме захист від непередбачених подій, які можуть мати негативний вплив на фінансове благополуччя страхувальника і його близьких, є головною відмінністю та важливою перевагою страхування від інших фінансових послуг. Страхова компанія захищає сім'ю навіть в разі смерті застрахованого і в перші роки дії договору виплачує повну страхову суму, яку страхувальник повинен був накопичити за весь термін полісу.

За роки останньої кризи жодна велика компанія зі страхування життя не залишила ринок, в той час як рахунок збанкрутілих банків йде на десятки. Однією з причин цього є те, що банки в процесі своєї діяльності оперують чужими грошима і повноцінного перестраховання коштів не здійснюють, працюючи за принципом часткового резервування. І якщо в банк за своїми депозитами одночасно прийде велика частина клієнтів, то банківська установа з високою ймовірністю не зможе повернути гроші тим, хто звернувся, відтак настане банкрутство [8].

І, навіть, якщо під час банкрутства банку повернення депозиту забезпечується Фондом гарантування вкладів, акумульовані активи якого на даний момент складають близько 5,5 млрд. гривень і покривають лише 1,3% всіх депозитів фізичних осіб, які розміщені у всіх банках, цього є замало. До того ж, якщо сформовані відповідно до законодавства резерви страхової компанії здатні компенсувати вимоги всіх страхувальників, то розмір компенсації Фондом гарантування обмежений планкою в 200 тис гривень. А це означає, що коли депозит перевищує цей обсяг, вкладникові доведеться «вибивати» решту суми в процесі банкрутства банку, який може тривати роками [6].

Не менш важливим є розмежування даних двох продуктів і з позиції прибутковості. Так, страхова компанія забезпечує певний дохід не на 1-2 роки, а на 10-15-20 років, незважаючи на те, у якому стані економіка. Банки ж дуже сильно залежать від економічних і політичних процесів в країні. Це призводить до того, що вони навмисно піднімають ставки по депозитах. Жодна компанія зі страхування життя не піде на подібний крок, адже вона працює в жорстких рамках законодавства, а структура її вкладень націлена на максимальний захист коштів застрахованих осіб, тому ризикувати грошима клієнтів страховик не має права. До того ж, якщо оцінювати середнє значення прибутковості протягом багатьох років, то накопичувальний поліс в 90% випадків дозволяє як перекрити індекс інфляції, так і отримати прибуток. Згідно зі статистикою, в середньому бонуси, разом з гарантованим доходом за валютними полісами, складають приблизно 6%, за гривневими – близько 12,5%. Отже, це означає, що страхування життя є інструментом не тільки накопичення, але і заробітку [8].

За даними Європейської федерації страхування, приватними особами в 2017 році були придбані для себе 78% страхових полісів зі страхування життя. Тоді як загальна кількість застрахованих європейців становила приблизно 90-93% від усього населення. Відповідно, за даними Ліги страхових організацій України, у 2017 році договори страхування життя уклало біля 6-7% населення [6]. Обсяги надходжень валових страхових платежів та валових страхових виплат зі страхування життя в Україні за 2014-2016рр., станом на 30.06.2017р. зображено на рис.1 [9].

Потрібно враховувати й той факт, що страхові компанії мають досить гнучкий підхід до клієнта, і, навіть, при настанні у страхувальника фінансових труднощів, прагнуть уберегти його від розриву договору. Також з третього страхового року страхувальник має право розбити річний платіж на кілька частин і оплачувати власний договір раз на півроку або на квартал, що істотно знизить навантаження на його сімейний бюджет.

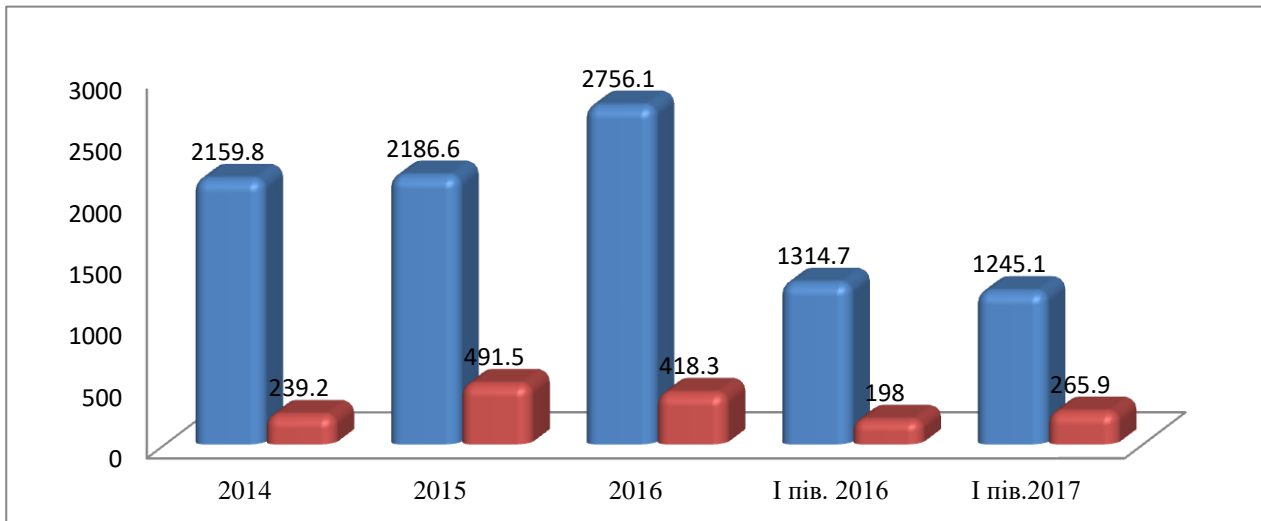

Рис. 1. Динаміка страхових премій та страхових виплат із страхування життя за 2014-2016рр., I пів. 2017р. (млн. грн.)

Обсяг валових страхових виплат із страхування життя станом на 30.06.2017 становив 265,9 млн. грн., що на 34,3% більше в порівнянні з відповідним періодом 2016 року (станом на 30.06.2016 – 198,0 млн. грн.)[9].

Слід звернути увагу на те, що компанії зі страхування життя допомагають перенести кращий зарубіжний досвід в нашу країну, демонструючи високу ступінь захисту капіталу при довгостроковому горизонті капіталовкладень, а також лояльність і гнучкість для своїх клієнтів. Це саме ті якості й переваги, які європейці усвідомили раніше за нас, і вже десятиліттями вони довіряють свої гроші накопичувальному страхуванню, обґрунтовано вибираючи його як один з кращих інвестиційних інструментів.

Крім того, не варто забувати про індексацію, коли страховик дозволяє клієнту щорічно переглядати розмір страхового платежу, коректуючи його на індекс інфляції, що дає можливість забезпечити максимальну ефективність накопичень. Якщо ж вкладнику, який оформив депозит, терміново знадобляться кошти, банк не буде пропонувати альтернативу, а прийме рішення відповідно до своїх внутрішніх правил. У більшості випадків це закінчиться штрафом клієнта за дострокове розірвання, що рівносильне втраті практично всіх накопичених за депозитним договором відсотків [4].

Головна відмінна особливість ринку страхування життя в нашій країні – низький рівень проникнення. Причин кілька: відсутність культури страхування, нестабільність національної валюти, що зводить нанівець інвестиційну привабливість страхування, відсутність довіри до гравців фінансового ринку з боку населення.

Однак, потрібно розуміти, що європейські традиції страхування в корені відрізняються від українських. Наприклад, коли в Європі страхування життя тільки починало розвиватися, то ризикове страхування знаходилося вже на дуже високому рівні. В Україні ж ризиковий ринок йде практично нога в ногу з ринком страхування життя. Це створює додаткові складності та проблеми як для страхових компаній, так і для клієнтів, яким досить складно прищепити усвідомлення того, що страхування – це реальна потреба і необхідність (рис.2).

Рис. 2. Зовнішні та внутрішні проблеми розвитку ринку страхування життя в Україні

На сьогоднішній день українці більше схильні купувати ризикове страхування життя, оскільки термін дії договорів від одного року. У

сформованій ситуації невизначеності та економічного спаду, банкрутства ключових банків на ринку, валютної дестабілізації громадяни України неохоче укладають накопичувальні договори на тривалий термін.

З іншого боку, незалежно від країни, людина починає піклуватися про своє майбутнє лише після того, коли знаходить роботу, яка приносить стабільний дохід. І, відверто кажучи, навіть в європейських країнах люди, в першу чергу, більше приділяють часу тому, яку машину або квартиру купити, ніж тому, яку страхову компанію вибрати. І в цьому велика заслуга громадської свідомості та досить високого рівня життя. Будь-який європеєць розуміє, що йому важливі не тільки ті доходи, які отримує його родина зараз і сьогодні, але й ступінь захищеності матеріального і фінансового благополуччя в майбутньому. Саме тому рівень проникнення страхування у життя людей в Західній Європі сягає 80-90%, оскільки вони розуміють глобальну роль страхування для суспільства, його користь і, що важливо, його механізм роботи [7].

Українці, на жаль, в підході до захисту своєї стабільності й благополуччя поки що набагато менше відповідальні. І якщо страхування майна увійшло вже в звичку, то захист життя і здоров'я відходить на другий план. А на покупку накопичувального поліса наші співгромадяни не прагнуть вишукувати і виділяти додаткові кошти, оскільки не вважають це першочерговим та пріоритетним.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, вітчизняний страховий ринок має дуже хороший потенціал розвитку. По-перше, це пов'язано з поступовим, нехай і повільним, але зростанням культури страхування з боку населення, причому позитивний досвід використання страхових продуктів вже переважає негативний. По-друге, привабливість такого популярного і поширеного інструменту, як банківський депозит, продовжує знижуватися, тому що банки не можуть забезпечити належний рівень надійності й прибутковості для своїх вкладників. У той же час продукти накопичувального страхування вже зарекомендували свою привабливість і здатність захистити

капітал страхувальників. І по-третє, все вагомішого значення набуває пенсійна реформа, яка змушує замислитися над тим, що держава не має можливості підтримувати гідний рівень пенсій для населення. Причому, чим далі, тим фінансові можливості державної системи пенсійного забезпечення слабші. А це означає, що в майбутньому у вигаші будуть ті пенсіонери, які, будучи працездатними зараз, вже починають самостійно здійснювати накопичення.

Бібліографічний список:

1. Закону України «Про страхування» / (із змінами, внесеними згідно із Законами N 1792-VIII ([1792-19](#)) від 01.01.2017. – ВВР. – 2017.
2. Андрусь М.І. Проблеми розвитку особистого страхування населення в Україні // Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – 2015. – Вип. 5. – С. 782-786.
3. Журнал Insurance Рейтинг страхових компаній України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/ratings/nonlife>
4. Інтернет-журнал про страхування «Форіншурер» Статистика страхового ринку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news>
5. Климова М. А. Фінансове управління і фінансова стійкість страхових компаній [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hi-edu.ru/e-books>
6. Ліга страхових організацій України «Аналіз страхових ринків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainsur.com/stats/analiz/>
7. Накопичувальне страхування у Європі – аналіз ринку [Електронний ресурс] // Invest-insurance. – Режим доступу до ресурсу: <http://invest-insurance.ru/nakopitelnoe-strahovanie-v-evrope/>.
8. Новини страхування // Форіншурер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com>.
9. Підсумки діяльності страхових компаній за I півріччя 2017 року / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків

фінансових послуг // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://forinsurer.com/files/file00621.pdf>

10. Світові тенденції страхового ринку у 2015 році: прогноз на 2016-2017 роки
[Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу:
<http://www.allinsurance.kz/index>

11. Статистичні дані за I півріччя 2016 року / Фонд соціального страхування від
нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України //
[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.social.org.ua/activity/stat?rstart=1>